

TA'LIM TARBIYA JARAYONIDA MILLIY QADRYATLARNING O'RNI

Mahmudjon Nishanov

UBS Pedagogika va psihologiya kafedrasi dotsenti

G'aybullaev Bobur Nomonjon o'g'li

gaybullaev@gmail.com

UBS Pedagogika va psihologiya magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim-tarbiya, odob-axloq masalalari mutafakirlarning qarashlari, g'oyalari, yosh avlodning ongiga singdirishda tarbiya usullari va vositalarini bilish, hayotda ulardan to'g'ri foydalanish pedagogik ta'lim jarayonida o'qituvchining pedagogik mahoratidagi muhim xususiyatlardan biri ekanligi ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Odob - axloq, tarbiya, insonparvarlik, mehnatsevarlik, umuminsoniy qadriyatlar, milliy qadriyat, milliy tafakkur, qadriyat

Ta'lim – bilim berish, malaka va ko'nikmalar hosil qilish jarayoni, kishini hayotga va mehnatga tayyorlashning asosiy vositasi. Ta'lim jarayonida ma'lumot olinadi va tarbiya amalga oshiriladi. Ta'lim tor ma'noda o'qitish tushunchasini anglatadi. Lekin u faqat turli tipdagi o'quv yurtlarida o'qitish jarayonini emas, oila, ishlab chiqarish va boshqa sohalarda ma'lumot berish jarayonini ham bildiradi.

Tarbiya- Insonda ish-hunar, odob-axloq va sh.k. ni shakllantirish, rivojlantirishga, uning jamiyatda yashashi uchun kerak o'lgan xislatlarga ega bo'lishini ta'minlashga qaratilgan ish-amallar majmui va shu yo'l bilan singdirilgan odob-axloq, xislat, fazilat kabilarning o'zi.

Milliy - biror millatning, xalqning o'ziga xos bo'lgan, uning xususiyatlarini ifodalovchi tushuncha

Qadriyat — voqelikdagi muayyan hodisalarning umum insoniy, ijtimoiy axloqiy, madaniy ma'naviy ahamiyatini ko'rsatish uchun qo'llanadigan tushuncha. Inson va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan barcha narsalar, erkinlik, tinchlik, adolat, ijtimoiy tenglik, ma'rifat, haqiqat, yaxshilik, go'zallik, moddiy va ma'naviy boyliklar, an'ana, urf-odat va boshqalar qadriyat hisoblanadi.

Milliy qadriyatlar—millat uchun muhim va jiddiy ahamiyatga ega bo'lgan jihat va xususiyatlardir.

O'zbekistonda ta'lim va tarbiya rivojlanishi milliy va umumbashariy qadriyatlarga asoslanadi. Vatanimiz madaniyatida umuminsoniy qadriyatlar ustuvor mavqeni egallaydi. Umuminsoniy g'oyalar va qadriyatlarning shakllanishi milliy madaniyatlarning rivojlanish xususiyatlari bilan bog'liq. Bu borada O'zbekistonning

Birinchi Prezidenti Islom Karimov ta'kidlaganidek, «Biz o'z taraqqiyotimizni o'zga mamlakatlar taraqqiyotidan ayri tasavvur eta olmaymiz va hamma narsa biz o'zimizga bog'liq bo'lib qolavermaydi». Bu o'rinda aynan umuminsoniy qadriyatlarga urg'u berilgan. Negaki, umuminsoniy qadriyatlar bilan milliy qadriyatlar o'zaro bog'liq bo'ladi va bir-birini to'ldirib, boyitib boradi. Umuminsoniy qadriyatlar insonni e'zozlash, hayotni sevish, burch, sadoqat, ajdodlarga hurmat, vatanparvarlik, adolat, ma'rifatparvarlik, tinchlik, totuvlik, do'stlik, hamkorlik singari fazilatlarini ifoda etadi. Umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik yoshlarimizni to'g'ri yashab, o'z o'rnini topishga, yon-atrofga oqilona munosabatda bo'lishga, tug'ilib o'sgan diyorini muqaddas deb bilishga hamda do'stlikning qadriga etishga o'rgatadi. Milliy qadriyatlar esa shu millat, shu yurt xalqlari tomonidan tarixdan e'zozlab kelinayotgan, inson ma'naviyatini boyitishga xizmat qiladigan qadriyatlardir. Milliy qadriyatlarda mehnatsevarlik, tarixiy xotiraga sadoqat, e'tiqodga hurmat, muomalada mulozamat, xayo va andisha muhim o'rin tutadi.

Yurtimiz hududida azaldan ta'lim va tarbiyaga bir-biridan ajralmas uzviy bog'liq tushunchalar sifatida qaralgan. Bunga albatta, o'ziga xos ijtimoiy, siyosiy va tarixiy shart-sharoitlar sabab bo'lgan. Asrlar mobaynida shakllangan ustoz-shogird tizimi, ta'lim-tarbiya ishlari milliy – ma'naviyatimiz bilan hamohang holda olib borishi natijasida, u ahloq-odob normalari bilan boyitildi va bugungi kun ko'rsatib turgandek tarixda o'zini oqladi.

“O'zlikni anglash tarixni bilishdan boshlanadi. Ushbu haqiqat davlat siyosati darajasigan ko'tarilishi zarur. Jamiyat taraqqiyotining asosi, uni muqarrar halokatdan qutqarib qoladigan yagona kuch ma'rifatdir. Aql zakovatli, yuksak ma'naviyatli kishilarni tarbiyalay olsakkina, oldimizga qo'ygan maqsadlarga erisha olamiz, yurtimizda farovonlik va taraqqiyot qaror topadi”. Jamiyatda kechayotgan ijtimoiy, xususan ta'lim sohasidagi islohotlarning samaradorligi uning fuqarolari ega bo'lgan ma'naviyatga bog'liq. Shu bois mustaqillikning dastlabki yillarida mamlakatimizda jamiyat rivojlanishining ma'naviy-axloqiy negizlari aniq belgilab olindi.

Bular:

- umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik;
- xalqimizning ma'naviy merosini mustahkamlash va rivojlantirish;
- insonning o'z imkoniyatlarini erkin namoyon qilishi;
- vatanparvarlik.

- Zero, jamiyat rivojlanishi faqat uning iqtisodiy taraqqiyotinigina emas, balki ma'naviy yuksalishini ham taqozo etadi. Har qanday mafkura kabi O'zbekiston Respublikasi milliy istiqlol mafkurasining asosiy g'oyalardan biri ham jamiyatda ma'naviy-axloqiy qarashlarning ustuvorligiga erishish sanaladi. Ijtimoiy tarbiyaning boshqa turlari kabi ma'naviy-axloqiy tarbiya asosini ham ilg'or milliy, ma'naviy - axloqiy qadriyatlar, xalq pedagogikasi g'oyalari tashkil etadi.

Ta'lim-tarbiyaning ma'naviy negizlari mohiyatiga ko'ra inson ongining jamiyat bilan aloqadorligi, jamiyat oldida burchli ekanligi, o'z xulq-atvorini jamiyat taraqqiyoti darajasiga bog'liqligini tushunishi, jamiyat tomonidan tan olingan axloqiy me'yor, ideal hamda talablarni bajarishda mas'uliyatni his etishi, ma'naviy-axloqiy bilimlarning e'tiqodga aylanishi va bu e'tiqodlarning tizimliliigi, mustahkam ma'naviy-axloqiy his-tuyg'u va xislatlarni shakllantirish, o'quvchilar tomonidan ma'naviy-axloqiy xulqatvor jamiyat a'zolariga bo'lgan hurmat-e'tiborni namoyon etuvchi mezonlardan ekanligining anglab etilishi, ma'naviy-axloqiy odatlarning shakllanishi va boshqalardan iborat. Ma'naviy-axloqiy tarbiya mazmunida milliy va umuminsoniy qadriyatlarni tiklash masalasining kun tartibiga qo'yish zaruriyatining yuzaga kelganligi munosabati bilan tub o'zgarishlar yuz berdi. Ta'lim-tarbiyaning milliy-ma'naviy negizlari to'g'risida gapirilganda oilaning roli nihoyatda muhim ekanligini unutmazlik darkor. Sababi, inson dastlab oilada birinchi bor ta'lim va tarbiyani asoslari bilan tanishadi. Asrlar mobaynida shakllanib kelgan urf-odatlarimiz, qadriyatlarimizdan habar topadi. Eng muhim qadriyat inson omili hisoblanadi. Hayot insonga bir marta beriladi. Shuning uchun ham milliy va umuminsoniy qadriyatlarda uni mazmunli, o'zgarlar va o'zining hayoti ma'nosini anglagan holda o'tkazish kerakligi haqida ko'plab rivoyat, hikmat va pand-nasihatlar mavjud. Bundan tashqari ta'lim muassasasida o'quvchilarga qadriyat sifatida munosabatda bo'lish ham dolzarb ahamiyatga ega bo'lib bormoqda. Zero, ta'lim tamoyillarida eng muhim, asosiy tamoyillardan biri ta'limni insonparvarlashtirish va demokratlashtirish bo'lib, uning asosiy mohiyati o'quvchi shaxsiga insoniy munosabatda bo'lishni, ta'lim jarayonini erkinlashtirishni talab etadi. Ma'naviy-axloqiy tarbiyada yana bir eng qimmatli qadriyat erkinlikdir. Ta'limni demokratlashtirish bilan birga shaxs erki va huquqini hurmat qilish rivojlanadi. Bu esa o'z navbatida o'quvchi shaxsida mas'uliyatni his etish, ongli intizomga rioya etish ko'nikmalarini tarbiyalaydi.

Shundan ko'rishimiz mumkinki, ta'lim-tarbiya tizimida milliy-ma'naviy qadriyatlarga tayanish yuqorida ta'kidlangan jihatlar orqali o'z tarixini bilish, anglash va g'ururlanish hissini yoshlar ongida shakllantiradi. Prezidentimiz ta'kidlagani kabi, "Ta'lim-tarbiya — ong mahsuli, lekin ayni vaqtda ong darajasi va uning rivojini ham belgilaydigan, ya'ni, xalq ma'naviyatini shakllantiradigan va boyitadigan eng muhim omildir"- deb ta'kidlashi negizida mazkur haqiqatlar g'aydalanadi. Milliy qadriyatlar xalqning kundalik hayoti va turmush tarzida o'ziga xos mezon vazifasini o'taydi. Ushbu qadriyatlar vositasida turli hodisa va holatlarga, yangi paydo bo'layotgan faoliyat turlari va rasmlariga baho beriladi. Yosh avlodning hayotiy mo'ljallari, «zamon qahramoni» haqidagi tasavvurlari ham ma'naviy qadriyatlardan kelib chiqib shakllanadi. Milliy ma'naviy qadriyatlar ijobiy axloqiy sifatlarni takomillashtirish, davlat va millat rivojiga to'g'anoq bo'ladigan salbiy illatlarni bartaraf etish omilidir. Ma'naviyat, qadriyatlar va milliy g'oya - jamiyat hayotining juda murakkab va

serqirra, o`zaro uzviy aloqadorlikda bo`lgan sohalaridir. Ma`naviyat, milliy qadriyatlar va istikdol g`oyalari alohida olingan har bir shaxs hayotida ham, jamiyatdagi turli guruh va qatlamlar faoliyatida ham, umuman insoniyat taraqqiyotida ham katta ahamiyatga ega. Millat va davlat taraqqiyotining ma`lum davrlarida ma`naviyat va milliy g`oya eng dolzarb, hal qiluvchi omil bo`lib maydonga chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo`q // Muloqot jurnali, № 5, 1998 yil
2. Jahongir Burhan Burhanovich. O`zbekistonda ilm-fan holati, taraqqiyot yo`nalishlari (1980-2010 yillar). Monografiya. "Qaqnus media" nashriyoti, Toshkent. 2020. -b.58
3. Karimov I. A. YUksak ma`naviyat - engilmas kuch. Toshkent. "Ma`naviyat". 2008. -b.19
4. Mirziyoevning SH.M. O`qituvchilar va murabbiylar kuniga bag`ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. 2020-yil, 30-sentabr.
5. Karimov I. A. O`zbekiston XXI asrbo`sag`asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. Toshkent, «O`zbekiston», 1997, 137-bet.
6. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent, Abdulla qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993.
7. A.Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. T.: O`qituvchi. 1992 y.
8. Behbudiy M. Tanlangan asarlar.-T.: "Ma`naviyat". 1997.